

A csóti hadifogolytábor

Országszerte kevesen tudják, hol van Csót község, pedig egykor, az első világháború idején, de még utána is sokat emlegették. Itt, a Bakony alján található Veszprém megyei település határában létesült ugyanis 1915-ben egy tizenöt-húsz ezer embert befogadó barakkváros, a Monarchia fogolytáborainak egyike, ahol az orosz hadifoglyok mellett jelentős számban voltak olaszok, lengyelek, románok és szerbek is. 1918 őszén váltás következett be, a hadifoglyok eltávoztak, helyükbe a román előrenyomulás elől menekülő erdélyi magyarok érkeztek. A Tanácsköztársaság bukása után a fogságból hazaérkező magyar katonákat irányították ide, szürőállomássá alakult a barakkváros, s az is maradt 1923-ig. Hivatalosan ekkor szűnt meg, ekkor bontották le az épületeket, számolták fel a kórházat, mozit, a postát, a vasútállomást, a vízvezetékét, a villanyhálózatot. Nem maradt más, mint a tábor egykori temetője a Kakukk-hegy tetején, csaknem nyolcszáz sírral.

Jóleső érzéssel állapítja meg a honismerettel foglalkozó, érdeklődő ember, hogy mindez nem ment feledésbe, sőt egyenesen mintaserűen ápolják a tábor hagyományait, őrzik emlékeit.

A hagyományápolásért elsősorban a csóti nagyközségi tanács tagjai és annak elnöke, *Happ Mihály* dicsérendők. Ők gondoskodnak a temető ápolásáról, ők nyújtottak segítséget az írásos feldolgozások megjelentetéséhez, ők váltották valóra a megye múzeumi igazgatóságának egy honismereti gyűjtőszoba létesítésére vonatkozó elképzelését, ahol a tábor emlék- és képanyagát is őrzik. Az elmúlt év decemberében, a tábor megszűnésének hatvanadik évfordulóján ők szervezték meg a Hazafias Népfront megyei bizottságával együtt azt a honismereti konferenciát, mely a tábor kutatásával kapcsolatos eddigi eredményeket volt hivatva összegezni.

Az előadásokra a csóti tanácsháza dísztermében került sor. Elsőként az ülést levezető elnök, *László József*, a HNF megyei bizottsága művelődéspolitikai munkabizottságának vezetője méltatta a csótiak hagyományörző tevékenységének jelentőségét, majd *Szabó Géza*, a Megyei Tanács művelődésügyi osztályának vezetőhelyettese, a tábor múltjának kutatója ismertette tudományos hitelességgel, de ugyanakkor színesen, érdekesen a fogolytábor történetét, különös részletességgel szövegezte annak utolsó időszakáról.

Az előadást több korreferátum követte. A csóti tábor másik kutatója, *Rácz István* a szürőtáborral kapcsolatban szolgáltatott értékes adatokat, hangsúlyozva a tábor történetének összefüggését a magyar munkásmozgalom eseményeivel. *Masszi Ferencné* tanítónő, megyei tanácsos, a gyűjtőszoba pedagógiai hasznosításának lehetőségeit méltatta, majd a helyi hagyományoknak az iskolában betöltött szerepét vizsgálta felszólalásában. *Bornhardt Attila*, a Hadtörténelmi Levéltár tudományos munkatársa az első világháborús magyar hadifoglyok hazaszállításának megszervezéséről adott áttekintést új, eddig ismeretlen adatok felhasználásával. A konferencia tanulságait *Hadnagy László* múzeumigazgató vonta le, elismeréssel adózva a csótiak példamutató tevékenységének.

A tanácskozás napján a délutáni órákban került sor a községi ünnepély megtartására, melyen *Happ Mihály* tanácselnök tartott beszédet, majd megkoszorúzták a gyűjtőszoba falán elhelyezett emléktáblát. Megható látvány volt itt az iskola tanulóinak tömeges megjelenése, és szép szereplése annak bizonyosságául, hogy a legifjabbak is érzik Csóton a hagyományok megtartó erejét.

A nap programját színvonalas műsor zárta le, melynek során a veszprémi SZMT, *Pintér Tibor* igazgató által vezetett irodalmi színpada és az iskola tanulói mutattak be olyan dalokat, verseket, prózai műveket, melyek a csóti tábor korát, hangulatát idézték, s annak életéből villantottak fel részleteket.

Kedves meglepetés volt mindenki számára, hogy a rendezők a konferencia résztvevői között szép könyvecsét osztottak szét, melyet a jubileumra a nagyközségi tanács jelentetett meg. Címe: *A csóti hadifogolytábor története 1915–1923*. Szerzője *Szabó Géza* osztályvezető-helyettes. Erdemes belelapozni és néhány részletet kiragadni.

„A tábor két részből állt. Az országút jobb oldalán volt a parancsnoksági épület, a tisztikaszinó, a vasútállomás, a posta, a pékműhely, az áramfejlesztő, a táborőrség barakkja és a raktárak. Az országúttól balra helyezték el a hadifoglyok őrzésére szolgáló barakkokat, a kórházat, a mozit, a hadifogly tisztikaszinókat, a műhelyeket, a tábortiszt fogdát és a tábor víztornyát... A tábort kivilágított és felkavicszott utak hálózta be. A vizet a bébi szőlőhegy tővében levő forrásból nyomatták. Az egész tábort szöges drótkerítés vette körül, sarkain kivilágított őrtornyokkal”.

A táborral kapcsolatos egyik súlyos egészségügyi problémáról a főszolgabírói felhívás tudósít: „... az északi harcterről érkezett és Magyarországon elhelyezett hadifoglyok között jelentékenyebb számban ázsiai kolera megbetegedések fordultak elő, minél fogva felhívom, hogy a lakosságnak a közelben levő hadifoglytáborral való érintkezés meggátolására különös figyelmet fordítson.” Ezt a felhívást 1915 júliusában kapták a pápai járás körorvosai és körjegyzői.

A tábor foglyainak hazatéréséről korabeli újságcikk villant elénk képet: „Még a mozgósítás izzó napjaiban sem láttunk olyan képet, mely a pályaudvaron nap-nap után elénk tárult... A vagonokban és azok tetején orosz foglyok végtelen sokasága. A sok Vaszilij, Szergej és más nevű ruszkiak, akiket szinte már közénk valónak ismertünk, még egyszer megnézük a vonat tetejéből a pápai öregtemplom tornyát, mit sohasem fognak többé viszontlátni.”

A menekülttáborra válás időszakáról egyebek mellett ezt írja Szabó Géza: „A tábor 1919 tavaszán népesült be ismét. Ekkor főleg erdélyi menekültek költöztek be az épületekbe, akiknek többsége Kolozsvár környékéről érkezett. Közülük, a lányok közül sokan férjhez menve, vagy a legények benősülve, Csóton vagy a környékén maradtak. Ma is él közülük Pápan Bors Sándorné, aki Csucsáról érkezett, és személyesen ismerte Boncza Bertát, és a Csinszkához udvarolni járó Ady Endrét. A tábor életének e szakaszára esik a Tanácsköztársaság kikiáltása.”

Érdekes fejezete a műnek az, amelyik a Csótra érkező volt magyar hadifoglyok fogadtatását ismerteti: „A lerongyolódott hadifoglyok szürke tömegében elvegyültek a tegnapi vöröskatonák is. Ők is jöttek haza... haza. A fogadtatás Csóton is ünnepélyesen történt. A zenekar mögött azonban már ott álltak a katonák, a csendőrök és a detektívek. A szerelvényről leszálló foglyok közül már az állomáson külön állították azokat, akiknek oroszországi tevékenysége a T. tisztek kezében levő papíron feküdt. A táborban T. osztály működött nagy létszámú nyomozó apparátussal. A T. osztály feladata az volt, hogy előre minél több adatot szerezzen a hazatérő hadifoglyokról. Az adatszérésnek több formája volt.”

S hogy jól működött a tábor nyomozó apparátusa, arra bizonyíték egyebek mellett Németh Sándor vaszari lakos emlékezése, aki így vall a Csóton töltött napokról: „Amikor a vonatból kiszálltunk zsandárok, detektívek, tisztek vártak bennünket. Rögtön felolvasták a névsort, elvették tőlünk a csomagokat, és bezártak bennünket. Másnap kezdődött a vallatás. Volt olyan nap, hogy háromszor is bevittek. Lekötötték a kezemet, lehűzték a cipőmet, és vasbottal verték a talpamat.”

„A kihallgatásoknak áldozatai is voltak. Ezek közé tartozott az illegális pártmunkára hazatért K. Tóth Mihály kecskeméti lakos, volt 38. közös gyalogezredbeli tizedes, aki a táborban a kínzások következtében 1922. december 7-én meghalt. Holttestét a Kecskemét városi pártbizottsága 1961. július 6-án exhumáltatta, és Kecskeméten a városi tanács által adományozott díszsírhelyen temették el.”

Idáig érve döbben rá az olvasó, hogy voltaképpen a magyar munkásmozgalom történetének egy eddig ismeretlen fejezetéről lebbentette el a fátylat a szerző, megmutatva a Szovjet-Oroszországból hazaérkező magyar forradalmárok, kommunisták első próbatételének eseményeit.

A mű méltán megérdemli, hogy nagyobb nyilvánosságot kapjon, a csóti tanács vezetői pedig azt, hogy a tisztelet hangján szóljunk a hagyományörző tevékenységükről.

Huszár János

Erdélyi Jánosra emlékeztek Nagykaposon

Az egykori Kiskapos (ma Nagykapos része) pór kunyhójában 170 évvel ezelőtt született a magyar művelődéstörténet, s egyben vidékünk nagy szelleme. Erdélyi János a költő, filozófus, népköltészetgyűjtő, aki jelentős irodalmi, filozófiai munkáin kívül, Herder nyomdokain haladva, lerakta alapjait a magyar népköltési gyűjtésnek is.

E területről összegyűjtött munkáit, népdalokat, népmeséket, közmondásokat ismert kötetekben, a Népdalok és mondákban (I—III. Pest, 1846—48) a Kisfaludy Társaság megbízásából jelentette meg.